ISSN 2411-1562 (Print); ISSN 2786-8206 (Online)
STUDIA LINGUISTICA, 2026. – Вип. 28: 9-34

Стаття надійшла до редакції 08.03.2026 р.
Перевірено на плагіат 11.03.2026 р.
унікальність – 100 %
https://doi.org/10.17721/StudLing2026.28.9-34

УДК 811.161.1’282:81’373.23:94(477+438)"09/19"

WHO WERE “RUTHENIANS” IN KYIVAN RUS' AND POST-KYIVAN RUS' GEOPOLITICAL FORMATIONS
(about the history of the notion “Ruthenian” referring to the ethnic group and the language used in Ukrainian, Belarusian, and Russian studies)

Viktor M. Moysiyenko, *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
https://orcid.org/0000-0002-3513-1807
Scopus ID: 57224540491, WoS: AAD-8233-2019, Google Scholar 4vzm3JkAAAAJ

Doctor of Sciences in Linguistics, Full Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine
Zhytomyr Ivan Franko State University

The article analyzes, through numerous examples drawn from written monuments of different historical periods, the use of the ethnonym “Rusyn”, the linguonym “Ruska mova / yazyk” (“Ruthenian language/tongue”), and the ethno-attributive adjective “Ruskyi”. It is emphasized that the terms “russkiy” (“Russian”) and “drevnerusskiy” (“Old Russian / Old Rusian”), introduced into scholarly circulation in the 19th and 20th centuries by Russian philologists, came to denote both the Russian language as a separate linguistic structure and the Russian people as a distinct East Slavic nation, while at the same time also serving as a common designation for the language of Rus’ in the earliest written period and as a collective name for the three East Slavic peoples. This, the author argues, led world Slavic studies into a dead end. When translating this ethnonym and linguonym, Europeans no longer saw any place for Belarusians and Ukrainians in it, since the ethno- and linguo-attributive term “russkiy” became unequivocally associated with only one people – the Russians.

One may speak of distinct ethnic and linguistic identity, on the one hand, when an individual, as a speaker of a language, is conscious of their unity with fellow tribespeople or compatriots and, consequently, of the fact that they speak a language distinct from others. On the other hand, this ethnic group must also be distinguished and recognized as separate by other peoples; in other words, there must exist both auto-identification (self-

© Мойсієнко В. М., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

identification) and allo-identification (identification by outsiders) of a given ethnos. In world scholarship up to the end of the 18th century, such allo-identification was consistent and unambiguous: Ukrainians were called Rusyns or Rus' people from the earliest period onward, and at times Belarusians within the Grand Duchy of Lithuania were also included under this designation; meanwhile, the inhabitants of Muscovy were never identified with Rus' and were always referred to as Muscovites.

The article confirms the complete lexical and factual discrepancy involved in the use of the ethnonym and linguonym "russkiy" to designate the Eastern Slavs−the ancestors of Belarusians, Ukrainians, and Russians– as well as the languages of these peoples in different historical periods, both by their contemporaries and, from the 19th century to the present day, above all by Russian scholars.

Key words: *linguonomen, ethnic attributive, ethnic consciousness, Ruthenian, historical dialectology.*

ХТО БУЛИ «РУТЕНИ» У КИЇВСЬКІЙ РУСІ ТА ПОСТ-КИЄВОРУСЬКИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УТВОРЕННЯХ
(про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях)

Віктор Михайлович Мойсієнко, *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
https://orcid.org/0000-0002-3513-1807
Scopus ID: 57224540491, WoS: AAD-8233-2019, Google Scholar 4vzm3JkAAAAJ

доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті на численних прикладах з писемних пам'яток різних часових періодів проаналізовано вживання етнономена «русин», лінгвономена «руська мова/язик» та етноатрибутива «руський». Підкреслено, що впроваджені в науковий обіг у XIX – XX ст. російськими філологами терміни «русский», «древнерусский» на позначення і російської мови як окремої структури та російського народу як окремого східнослов'янського, і водночас спільна назва для мови Руси найдавнішого писемного періоду та спільна назва для трьох східнослов'янських народів – завели світову славістику в глухий кут. Перекладаючи цей етнонім та лінгвонім, європейці вже не бачили в ній місця білорусам і українцям, оскільки етно- та лінгвоатрибутив «русский» однозначно ототожнюється лише з одним народом – росіянами.

Про окремішність етнічну й мовну можна говорити, з одного боку, тоді, коли людина, носій мови, усвідомлює свою єдність з одноплемінцями, і як наслідок, що вони розмовляють окремою від інших мовою. З другого боку, цей етнос мають

© Moysiyenko V. M., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Who were "Ruthenians" in Kyivan Rus' and Post-Kyivan Rus' Geopolitical Formations (about the History of the Notion "Ruthenian" Referring to the Ethnic Group and the Language used in Ukrainian, Belarusian, and Russian Studies) (in English)

виокремлювати й усвідомлювати його окремішність інші народи, тобто має бути автоідентифікація (самоідентифікація) й алоідентифікація (чужа ідентифікація) певного етносу. У світовій науці до кінця XVIII ст. ця алоідентифікація була послідовною й однозначною: русинами, руськими людьми називали українців від найдавнішого періоду, іноді ще білорусів у складі Великого князівства Литовського; жителів Московії з Руссю ніколи не ототожнювали і завжди називали москвинами або московитами.

Підтверджено цілковите незбігання, лексичне й фактичне, при використанні народоназви та мовоназви «русский» для називання східних слов'ян, предків білорусів, українців, росіян, відповідно мов цих народів у різні часи їхніми сучасниками та, починаючи від XIX ст. й дотепер, передусім російськими науковцями.

Ключові слова: *лінгвонім, етнічний атрибутив, етнічна свідомість, рутени, історична діалектологія.*

The Grand Duchy of Lithuania was a unique geopolitical formation in which cultures, traditions, and dozens of genetically unrelated languages were combined and used within a single state. According to N. Morozova and S. Temchynas, three worlds co-existed in the Grand Duchy of Lithuania of this period: Slavia Orthodoxa, Slavia Romana and Slavia Musulmana [Morozova, Temchin, 1997, c. 24]. In different regions of the Grand Duchy of Lithuania one could hear living words in Belarusian, Ukrainian, Polish, Russian; Lithuanian, Latvian; Yiddish, German; Hungarian; Karaite and Tatar (Kipchak). Just a few of the languages were used in a written form in the Duchy. Nowadays we have documented evidence that the inhabitants of the Grand Duchy of Lithuania wrote in *Ruthenian, Polish, Czech, the Church Slavonic language, Greek, Latin, Hebrew and Arabic.* The language itself and its writing system were not always equivalent: there exist examples of recording Ukrainian of that period by means of Latin alphabet, Polish by means of Cyrillic alphabet and Belarusian by means of Arabic alphabet. The abovementioned languages had different social assignments, positions and statuses. As "Ruthenian" was the most widespread at that time, it became the official language of the Princely Court preserving its status for a long period of time afterwards. The turning-point of its usage and development can be dated to the 16th c. when it was used in the most important government documents, namely the Statutes of the Grand Duchy of Lithuania and the translations of the Bible from different languages. Thus, the "Ruthenian language" was the language of the "Ruthenian people". Who were these people? How did they identify themselves? How did they call their neighbours? How

© Мойсієнко В. М., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

did their neighbours call them? Where was the boundary between the "insiders" and "outsiders" for the *Ruthenians* after the dissolution of the Kyivan Rus'?

For instance, who did Belarusian Vasyl Tiapynskyi address to in his preface to the translation of the New Testament in 1580[1] [Клімаў, 2012, с. 33]: «**Рад покажоу мою вѣроу, которую маю, а звлаща народоу своємоу роускому** …»? [Halenčanka, 2005, s. 1]. What nation did the Ukrainian member of Polish gentry Vasyl Zahorovskyi mean in his testament dating to 1579 telling his sons to remember its writing, speech and traditions: «**Также, абы писма своєго рус(с)кого и мовенья рус(с)кими словы и ωбычаєвъ цнотливи(х) и покорныхъ руски(х) не забачали** …»? [Загоровський, 1988, с. 171]. The researchers studying social relations in the Grand Duchy of Lithuania and the Polish-Lithuanian Commonwealth of this period assert that Tiapynskyi addressed his Belarusian tribesmen or at least Belarusians and Ukrainians – Ruthenians or Ruthenian people – at the same time; Zahorovskyi referred to the writing system, language and traditions of his Ukrainian tribesmen or at least Ukrainians and Belarusians – Ruthenians or Ruthenian people – at the same time. The contemporaries of these works didn't see any ambiguity in this issue. It was not present afterwards until the third power, i. e Russians and Russian science, interfered with the process of ethnic identification of the "Ruthenians". Since that moment all "Ruthenians" automatically became "Russians". It is definitely a terminological nonsense, but a great number of scientists, especially on the West, have to be convinced that Ruthenians Tiapynskyi (Belarusian) and Zahorovskyi (Ukrainian) thought of Russians (Muscovites) least of all while writing their works in 1580 and 1579 respectively, especially taking into account the fact that there were constant wars with Muscovites at that time. Historical and philological world sciences still mainly use "basic" Russian notions and terms, made up in the 19th – 20th c. For instance, the world-known Lithuanian and Ruthenian State thanks to Russians became "Lithuanian and Russian state". Translating this name, Europeans did not refer it to Belarusians and Ukrainians since ethnic attributive "Russian" identifies with only one nation – Russians. «As an independent process the history of the Lithuanian and Russian state astounds with the polarity of its direction and its achievements as compared to the history of the other Russian state – Muscovia» [Lubavsky, 1910, p. 34–35]. How many "Russian states" were there? These words belong to the academician M. Liubavskyi, a scientist of the 19th – 20th c., educated

[1] Серед науковців щодо часу друку цього твору на сьогодні одностайності немає. Білоруський дослідник І. Клімаў допускає, що «Євангеліє» могло бути видрукуване в період між 1551–1580 рр. 1580 рік можна вважати умовною датою виходу праці. Див.: *Клімаў І. П.* Евангелле ў перакладзе Васіля Цяпінскага. 2012, с. 33.

© ***Moysiyenko V. M.,*** *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

and trained based on imperial traditions. Few changes in the approaches to the definitions of the notions *Rus', Ruthenian* took place after the dissolution of the USSR. "Great Encyclopedical Dictionary" (1997) defines the lexical entry *Rus'* as «RUS' (Ruthenian state), the name of the state formation of East Slavs of the 9th c., located on the Dnieper River and spread within the whole territory of Kyivan Rus'. In the 12th – 13th c. Rus' is the name of Old Russian states and princedoms. There appear the following names: Belaya Rus' (White Rus'), Malaya Rus' (Little Rus'), Chernaya Rus' (Black Rus'), Chervonnaya Rus' (Red Rus') etc. The notion Rus' refers to the territories of North-Eastern parts of the former Old Russian state and becomes the basis for the notion "Russian"» [The Great Encyclopedic Dictionary, 1997, p. 1042]. Were Ukrainians and Belarusians related to *Rus'* and *Ruthenians* on the basis of Russian scientific research? Russian academician V. Ivanov giving no explanations to the name of the state "Russian state" claims that "the boundary between Belarusian and Russian dialects is indistinct which is usually explained by the struggle between the Grand Duchy of Lithuania and Russian state, which made the lands situated between them (such as Smolensk region) constantly circulate between them" [Ivanov, 1973]. Why were Ruthenians of the Grand Duchy of Lithuania always waging wars on this "Russian state"? The most recent works of the Russian scientists provide the oldest history of Russia in the same vein. B. Floria, describing self-identification of East Slavs in the 12th – 15th c., speaks about the Belarusians in the following way: «The ethnonym denoting Belarusians as opposed to their nonethnic neighbours was the old conventional word "Russian"» [Floria, 1993, p. 43]. There was indeed an ethnonym, but it was "Ruthenian", not "Russian". Doctor of Historical Sciences L. Stoliarova declares in her article «The writing system of Ancient Rus'»: "Scientists consider the earliest codes of the Russian recension to be the Archangelsk Gospel dated from 1092, the Galician Gospel dated from 1144" … or "the most ancient extant parchment manuscript, written in Rus' and having an exact date of creation is the Ostromir Gospel dated from 1056 – 1057. These codes, rewritten by the deacon Grigoriy for the Novgorod mayor Ostromir-Joseph, were long considered not only the earliest exactly-dated Russian manuscript, but also the earliest exactly-dated Slavic manuscript" [Stoliarova, 2009, p. 40]. Is the Ostromir Gospel the artifact of the Russian writing system according to the Russian scientists? Are the Ukrainians related to the artifact written in Kyiv? Unfortunately, as S. Plokhii truly states, "the efforts to find westernized "Ruthenians" in the history of the Grand Duchy of Lithuania as well as the failure of Russian scientists to differentiate terminologically "Ruthenians" of the Grand Duchy of Lithuania from

© Мойсієнко В. М., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

the representatives of the present-day Russian nation will make the investigation of the political and cultural history of this region even more complicated" [Плахій, 2014, с. 82]. As we consider, the investigations of the language history are also complicated in terms of such scientific approach.

The question is who was a *Ruthenian* or a *person of Ruthenian origin* on the Post-Ruthenian territories (after the dissolution of Kyivan Rus')? Who was named a *Ruthenian* or a *person of Ruthenian origin* in general?

Ethnic and linguistic detachment exists in case a person, a language speaker, realizes his/her unity with the fellow-tribesmen and as a result they have their own language. On the other hand, the ethnicity and its detachment should be singled out and realized by other ethnic groups. In other words, there should be both self-identity and identification of a certain ethnic group by others. V. Nimchuk states that linguistic consciousness models the ethnic one and vice versa – the ethnic self-consciousness determines self-identification of one's language as a separate detached one [Німчук, 1995, с. 74]. Therefore, one can assert that a certain ethnic language, i.e. the language of a certain ethnic group, has its own age exactly like its ethnic self-identity. The life of a tribe, ethnic group or a nation always leaves its trace in the history. Every nation leaves its cultural, traditional or linguistic heritage. No nation can be left unnoticed in the history. Ethnic groups, detaching aliens, mention and evaluate them. Their interpersonal relations usually leave behind language expression such as borrowings from one language into another.

The depicted problem needs investigation because of other questions arisen in the process of our diachronic studies of the language belonging to the inhabitants of the Polissia region in different periods of time. The following questions have no answers so far: 1) when were a *Ukrainian* and a *Belarusian* segregated from a Ruthenian? 2) how are Belarusianisms, Ukrainianisms and Russianisms represented in other East Slavic and neighbouring territories in ancient times (from the 11th to the 17th c.)? 3) why didn't anybody give any example of Russian (not Church Slavonic) borrowings in other Slavic languages at least up to the 18th c. in the process of determining the origin of the Russian language in the Rus'? A great number of similar questions related to ethnic and linguistic identification of the ancestors of present-day Belarusians, Ukrainians and Russians are still controversial in Slavic studies.

Our considerations are based on the following premises:

1. Once there was a feudal empire Rus' with Kyiv being a capital of it. It was inhabited with Ruthenians, who invaded other tribes and peoples in the north and in

© Moysiyenko V. M., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

the east as time went on. In the 10th – 12th c. Rus' was inhabited with several ethnic groups, only few of them being Slavic. *Rus'* as a generic term designated all of the inhabitants, whereas a *Ruthenian* denoted a man or a woman living there [2]. This ethnonym was originally used in its narrow sense, denoting perhaps only the inhabitants of the Polissia region: «**Бѣ бо єдинъ языкъ словѣнѣскъ: словѣнѣ, иже сѣдяхѫ по Дунаю, и морава, и чеси, и ляховѣ, и поляне, яже нынѣ зовемая Русь** …» [Complete Collection of Russian Chronicles, 2001, p. 18]. Polanians lived on the territory of modern Kyiv and Pereiaslav regions, and since the 12th c. – Chernihiv region, i.e.: 1) original Rus' included Kyiv, Pereiaslav and Chernihiv regions; 2) the whole Kyiv Empire with the adjoining lands that belonged to Slavic and non-Slavic ethnic groups. After the dissolution of the centralized Empire Rus' its direct successor becomes the Kingdom of Galicia-Volhynia or Galicia-Volhynian Rus'. Later on Lithuanian and Mongol-Tatar invasions resulted in appearing other lands on the adjoined territories with the same names claiming Kyiv heritage: Lithuanian Rus' and Mongol Rus'.

2. Before its dissolution in the 4th – 6th c. Proto-Slavic linguistic community had distinct dialectal ranges which later on evolved into separate Slavic languages. This perspective is quite obvious for the glottogonic process of western and southern Slavic languages. Ethnogenic and glottogonic processes in eastern Slavic languages were quite different though. The feeling of unification was encouraged by co-existence of various east Slavic and non-Slavic tribes in a common state (Rus'), having Kyiv princely dynasty, sole Greek and Byzantine Church, sole Old Ruthenian literary language based on ancient Kyiv dialect and sole Old Slavonic (Church-Slavonic) language. But the inhabitants of ancient Rus' and their language were never a monolith. Old elements of tribal origin were preserved as sub-ethnic groups. New proto-ethnic groups consolidated with proto-languages [Німчук, 1995, с. 78]. Profound linguistic investigations of Yu. Sheveliov, A. Zalizniak, H. Pivtorak, F. Klimchuk, S. Nikolaiev etc. proved the fact of Old Ruthenian linguistic unity. After the dissolution of the Proto-Slavic language-basis two ethnic groups of the inhabitants of Novhorod and Polissia regions were separated at least linguistically. Common "Old Ruthenian nationality" of Belarusians, Ukrainians and Russians is not mentioned in modern Slavic studies.

[2] Очевидно, не було в обігу назви жителів Русі – *русич*. Трапляється лише в «Слові о полку Ігоревім». Назва цілком книжна стосовно послідовно народної – *русин*. Від етнонономена *русич* не утворено форми жіночого роду – *русичка*?!

© ***Мойсієнко В. М.,*** *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

I. Defining the ethnonym “Ruthenian” and linguonomen the “Ruthenian language” in professional literature. Their meanings and contexts.

The Ukrainian language.

The noun *Ruthenian* in the written artifacts of the Ukrainian language is the name of a Ukrainian living in feudal times, which was documented in “The Tale of Past Years” and “Ruska Pravda”: «**аще боудѣть роусинъ, любо гридїнъ, любо купчина, любо жвѣтникъ, любо мечникъ, аще изъгои боудѣть, любо словѣнинъ**» [Руська правда]; in the original works dated from 1369: «**аж побѣгнѣть русинъ а любо руска или во львовъ … выдати его**» [Словник староукраїнської мови, 1978, с. 308]. An unknown patriotic author called Andrew the Fool-for-Christ a Ruthenian in the work “Sermon on the Protection of the Blessed Virgin”: «**Страшно и дивно есть братия. видѣніе. стого оца анъдрія роусина. што вродливымъ именов... бо хса ради. и его вчника стого ефифания. грека**». The sermon was a part of the martyrology dated from 1489 [Німчук, 2015a, с. 32]. The ethnonym Ruthenian is preserved in the Ukrainian translations of both “The Tale of Past Years” and “Russkaia Pravda”. There is no need to translate it. The dictionaries of modern Ukrainian language define the ethnonym *Ruthenian* as “a name, derived from the word Rus’, which denotes a person who belonged to Rus’, Ruthenian ethnic group…” [Енциклопедія українознавства, 1998, с. 2644]. The dictionaries published in the Soviet period define *Ruthenians* as a former name of the Ukrainian population of Bukovina, Galicia and Transcarpathia regions” [Словник української мови, 1971–1980, с. 911].

The adjective Ruthenian was detected in Ukrainian written artifacts dated from the 11th c. (The Anthology of Sviatoslav dated from 1076) and denoted “related to Rus’ ”: «**Кончѧхъ книжькы сиа въ лѣт <ѕфпд> лѣто при стославѣ кнѧзи роуськы зтмлѧ: аминъ**» [Izbornik of 1076, 1965, p. 701]; (“The Tale of Past Years”) denoted “Ruthenian ethnic group”: «**како законъ сѫтиде блг(д)ть | же и истина. всю землю исполни. и вѣра въ всѧ языкы простреѧ. и до нашего языка роускаго. и похвала каганоу нашемоу влодимероу**» [Німчук, 2015b, с. 39]. The notion had a range of phonetic variants in the texts dated from the 14th – 17th c.: ***рускиї, рускии, роускии, роускыи, рускіи, руски, роуски, русъкии, рускіи, роускы, рускыи, русьскыи, рускій, руський, русскыи, рускій***. The Old-Ukrainian Dictionary dated from the 14th – 15th c. records 11 various phonetic and graphic variants of the ethnic attributive *Ruthenian* and its 61 grammatical forms having 4 definitions: “1) related to East Slavic lands, which

© *Moysiyenko V. M.*, *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

were a part of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania; 2) Old Ruthenian; 3) related to East Slavic ethnic groups living in the territory of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania; 4) as a neuter noun" [Словник староукраїнської мови, 1978, с. 308–309]. Ukrainian lexis of later periods witnesses reinterpretation of this word. The Dictionary edited by B. Hrinchenko states: "1) In Galicia and Bukovina-: Little Russian, Ukrainian. 2) Great Russian (adj). 3) a Great Russian (noun)" [Грінченко, 1909, с. 89]. The Dictionary of the Ukrainian language (1971-1980) states: "1) the same as Russian. 2. Adjective deriving from the word Rus'. 3. *west. arch*. Ukrainian" [Словник української мови, 1971–1980, с. 913]. Scholarly edition of the Ukrainian Dictionary (2012) records two definitions of the word: "1) related to Rus'. 2) *arch*. Ukrainian" [Словник, 2012, с. 1015]. The latest Ukrainian lexicographic publications do not relate this ethnic attributive to *Russia* or *Russian*: "1) adj. to the word Rus'. 2) *hist., west*. Ukrainian. 3) *Ruthenian province* is an administrative territory of Ukraine in the 15th – 18th c." [Бусел, 2007, с. 1280]; "*Ruthenian* – Ukrainian" [Яременко, Сліпушко, 2003, с. 222].

The Belarusian language.

The ethnonym *Ruthenian* is *Русін* in Belarusian «**Назва ўкраінцаў заходнеўкраінскіх зямель, якая мела найбольшае распаўсюджанне ў час іх знаходжання пад аўстра-венгерскім гнётам**» [Атраховіч, 1977–1980, с. 728].

The ethnic attributive *Ruthenian* is *Рускі* in Belarusian «1) Які мае адносіны да Русі, Расіі. 2) Які мае адносіны да рускіх, належыць ім» [Тлумачальны, 1977–1980, с. 729].

The Russian language.

In Russian historic lexis the ethnonym *Ruthenian* is attested documented in the 13th c. meaning "Russian" in the official documents of Novhorod and Smolensk where *Ruthenians* lived at that time [Dictionary of the Russian Language of the 11th–17th Centuries, 1997, p. 259]. It should be noted that the illustration of this word in the 16th c. in "The Life of St. Stephen, bishop of Perm…" is following: «**подобаше вамъ мене послушати … паче нежели оного русина, паче (ж) москвитина**» [Dictionary of the Russian Language of the 11th–17th Centuries, 1997, p. 259]. It means that the inhabitants of Muscovia knew *Ruthenians* and *Muscovites*. Lexicographers considered the chronicled *Русцы* dated from the times of Prince Vladimir also "Russian": «**И приѣха Володимѣрь, ѣха во пспью ко стѣи Бци, и созва бояры володимѣрскыя и мѣстичѣ русци и нѣмцѣ, и повелѣ передо**

© ***Мойсієнко В. М.,*** *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

всими чести грамоту братну» [Dictionary of the Russian Language of the 11th–17th Centuries, 1997, p. 260]. All Russian publications of the Grand Duchy of Lithuania translate the ethnonym *Ruthenian* only as "Russian". For instance, academician D. Likhachov translated the extract of the Old Ukrainian text dated from 1051 into Russian in the publication dated from 1999 in the following way: the original text – «**постави Ярославъ. Ларiѡна митрополитомь. русина**» – «**Поставил Ярослав Илариона митрополитомь, русского родом**» [Likhachev, 1999, p. 205]. The earliest examples of using the ethnic attributive *Ruthenian* in the Russian language were taken from Ruthenian Kyiv / The Anthology dated from 1076, the Grand Duchy of Lithuania, Russkaia Pravda / and Ruthenian Novhorod /Novhorodska kormcha dated from 1282 / texts. As a matter of fact "The Dictionary of the Russian Language of the 11th – 17th c." redirects readers from *Ruthenian* to *Russian*, although the examples of such graphic record from the Russian written artifacts had not been documented till the 17th c. Later on when Moscow princes conferred titles of Tsar of all Russia upon themselves (Ivan III – tsar and the sole ruler of all Russia), this ethnic attributive began to take roots also in the texts, written on the territory of Muscovia [Dictionary of the Russian Language of the 11th–17th Centuries, 1997, p. 260].

The illustrations found in Belarusian and Ukrainian written artifacts prove the identity of the languages "Ruthenian=Ukrainian", "Ruthenian=Belarusian", "Ruthenian=Belarusian=Ukrainian".

Texts written on the territory of Belarus and Lithuania.

The Bible translated by Belarusian Francisk Skorina (1519) was created «**к наученню людємъ посполитымъ рускаго языка**», «**своему прироженому рускому язику к науце всего доброго**» [Грушевський, 1995, с. 428].

Objectivations of Vasyl Tiapynskyi in the preface of his bilingual New Testament: «**зь евгліи сума закону б(о)жего, которая з слове(н)ского, абы имь тє(ж) и и(х) власны(м) єзыко(м) роускимъ, в дроукоу вышла**» [Halenčanka, 2005, s. 1].

The Royal charter to Vilnius Orthodox citizens dated from 1589 states: «**Въ школѣ теж братской дѣтей братьи уписноѣ и убогихъ сиротъ языка и писма Руского, Греческого, Латинського и Польского накладомъ брацкимъ дармо учити повинны ...**». According to the charter, granted to the Vilnius Trinity Uniate Monastery dated from 1615, it was allowed to «**фундовать и въ тыхъ школахъ учыти всихъ наукъ, водлугъ преможеня ихъ, языкомъ**

© ***Moysiyenko V. M.,*** *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

Кгрецкимъ, Латинскимъ, Словеньскимъ, Польскимъ и Рускимъ...» [Фаріон, 2015, с. 135–136].

The translator states the following in the catechism published in Vilnius in 1585: «**… з латинскогѡ языка на рускїй языкъ ... прелоҗоно**» [Fałowski, 2003, с. 111].

The extract from the Vilnius set of works dated from the 17th c. states the following: «**Чинъ ѡсщения великаго мира ✠ еппа которое по грецку называетъ** ΜΕΓΑΧΡΥΣΜΑ **з греческагѡ еухологіона на роускїй прелоҗоно**» [Морозова, Темчин, 1997, с. 18].

Texts published in the Ukrainian territory.

The Volhynian record keeper of the Krekhiv Apostle dated from 1560 used the word *Ruthenian* to denote probably his Volhynian, Ukrainian «**Сумненья або руским языком реку – совести своеи; Баламутнѣ рускіи**» [Огієнко, 1930, с. 113].

Zhytomyr officials read the oath of a low-rank court public official which was written in three languages: «**присягу… при(и)муючи чытали и такъ се в собе рускимъ, полъскимъ, немецкимъ языко(м) маε(т)**» [Мойсієнко, 2004, с. 132].

Hetman Petro Doroshenko states the following in the article 5 (total number is 24): «**Академію въ Кіевѣ чтобъ строити волно, въ которой греческимъ, латинскимъ и рускимъ языкомъ Русь учити имѣютъ**» [Фаріон, 2015, с. 135–136].

II. Contrasting *the Ruthenian language* with the alien *Church-Slavonic language* by the Ukrainians and Belarusians.

Written artifacts of this period contain many examples of distinguishing the "Ruthenian" language as the native and comprehensible language of the ruthenians and opposing it to the Church-Slavonic language, named Slavonic and Bulgarian at that time: «**коли … богъ милосердный дастъ въ своемъ языку рускомъ […] науку досконалую […] науки латинського писма добрε учити**» (I. Potii). «**Бо як жε вѣдати мають, коли писма и книгъ свѣтыхъ отецъ до таковыхъ речей потребныхъ, въ нашомъ языку Рускомъ нε маємъ, а чужимъ вѣрити нε хочемъ**» (Vilnius, 1595); «…**а мы, православнε, языкомъ руским Бога Богом называємо**» (Vilnius, 1600) [Фаріон, 2015, с. 135–136]. Such linguistic opposition is vivid in the postface of the Peresopnytsia Gospel (1556-1561), which stated that this written artifact «**прекладана изь языка блъгарского на мовоу роускую. то для лепшо(г)[о] выразоумлнѫ людоу хр(с)тїанского**

© ***Мойсієнко В. М.,*** *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

посполитого» [Пересопницьке Євангеліє, 2001, арк. 392, 481 зв.], as well as in the preface to the translation of the Educational Gospel (1616) by Meletii Smotrytskyi, who describes the Slavonic language as blocking access to knowledge, open through the Ruthenian language: **То(т) ко(ш)то(в)ныи а пє(в)ны(и) в Єн(г)їи Ꙋчитє(л)но(и) Слове(н)ского ꙗзыка скритостю закопаны(и) клє(и)но(т), тєпє(ρ) за ласкою и помо(ч)ю Бжєю) Ρȣского ꙗзыка понѧ(т)є(м) ѡ(т)копаны(и), и до пє(ρ)шого пожи(т)кȣ и ѡжива(н)нѧ прєвє(д)єны(и) и поданы(и)**...» [Тітов, 1924, с. 324].

According to numerous written artifacts, Ukrainians and Belarusians identified their mother tongue as the essence and equated it with their Ruthenian language, naming it «**прирожоный**», «**свой прирожоный**», «**свой влосный**».

This concept is originally used in reformist publications of Francisk Skorina dated from 1517. "Translated into Ruthenian" they were aimed to serve the population «**к наученню людемъ посполитымъ рускаго языка**», «**своєму прироженому рускому языку к науце всего доброго**» [Грушевський, 1912, с. 52]. The notion *прирожоный* is basic in the petition of Ukrainian szlachta of Kyiv regional council to Polish King Stephen Bathory dated from 1570, where the King was asked «…**абы листы сеймове, универсалы, констытуцѣи и кождая справа подле обетницы и привилю (sic!) его кролевскоє милости, при сконченю унеи выданого не иншими литерами и словы, одно рускими литерами и езыком до земли киевскоє писаны и выдаваны были, кгдыж з млодости иншого писма оцтове наши учити нас не давали, одно свого прирожоного рускаго**» [Грушевський, 1912, с. 43].

Vasyl Tiapynskyi expressed an important opinion concerning the necessity to teach Ruthenian children (Belarusian in this case) in their native language as well as to read and listen to the Bible also in this language. In the preface to the New Testament he persuades his fellow tribesmen that the Word of God is the most comprehensible in the native language and provides examples of translations of the Bible by other ethnic groups: «…**на(д) вси(χ) на свєтє χртиянскиχ народо(в), в словє божьемъ прозрѣвши сами одни то(л)ко того были доказали, жє подлȣ(г) науки апльскоє свои(м) влосны(м) езыко(м) о(т) давного ча(с)ȣ слово боже выложили, имели и на(м) зоставили. В чо(м) иныє вси народы и(χ) прикладо(м) ледвє сє а(ж) за ты(χ) наши(χ) векo(в) обачили и до того … пришли, жє слово бо(ж)є з латиньски(χ) и ины(χ)**

© ***Moysiyenko V. M.,*** *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

писмь свои(м) тє(ж) єзыко(м) прирожоны(м) перекладати и читати почали» [Halenčanka, 2005, s. 5].

Linguistic detachment of the Ruthenian people (Belarusians and Ukrainians) is highly evident in government documents. The linguonomen is often used in the Statute of the Grand Duchy of Lithuania dated from 1566: «...**а писа(р) зе(м)ски(й) по рускү маєть литерами и словы рускими вси листы и позвы писати а не инъшы(м) языко(м) и словы**...» [Статути ВКЛ, 2003, с. 35].

Thus, the above-mentioned information demonstrates a precise understanding by Ukrainian and Belarusian ancestors, i.e. *Ruthenian people*, as early as the 15th – 16th c. of the importance and necessity to introduce native language (*язык прирожоный*, *свой єзык*, *власний єзык*) into education and sacred services. Reasonable thoughts expressed by Iryna Farion should be extended that the concept "Ruthenian language" concerns not only Ukrainian ancestors but also Belarusian ones: "The notion *Ruthenian language* as well as the ethnic attributive *Ruthenian* are used as term-concepts in the history of the Ukrainian /and Belarusian – V.M./ languages, which helps us to trace the evolution of ethnic consciousness of Ukrainian /and Belarusian – V.M./ ancestors and the leading role of the *native language* in this process. On the back of reformist movements taking place in the late Middle Ages and complicated public and political circumstances of the absence of the own state, *the Ruthenian language* becomes a creative opposition to the Church-Slavonic /Slavonic/ and Polish languages. As a result the term denotes a new detached type of the ethnic consciousness of Ruthenians /Ukrainians and Belarusians – V.M./ in their own linguistic worldview» [Фаріон, 2015, с. 200].

We do not identify the evidence of thinkers, writers, church leaders of that time (15th – 16th c.) among the Russians (Muscovites), who would oppose the linguonomen Ruthenian=native to Slavonic=alien. On the contrary, Russian thinkers determined ***прирожоний язик*** in another way: Moscow exile Andrii Kurbskii was not in agreement with reformists who translated sacred books into vulgar tongue insisting on choosing «***прирожденный язык словенский***» [Грушевський, 1912, с. 81]. As a matter of fact congruent opinions sharing this approach belonged to Ukrainians as well /Z. Kopystenskyi/: «**Єст заправды и то межи иншимы непосполитаѧ южъ Вш Кн (ж) Мл(с) прирожоный свой славенскій Діалктъ або ѧзикъ любишь и выславѹшъ, и силѹ егѡ, розѹмѣючи, радъ книги тогѡ Діалктѹ читашъ и многи(х) до читаѧ и коханьѧ сѧ в нем побѹжати рачиш**» [Фаріон, 2015, с. 138–139].

© Мойсієнко В. М., Moisiienko-V@zu.edu.ua
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

It should be noted that in Moscow Princedom the attribute *Ruthenian*, meaning the literary language, is used to denote the *Old Church Slavic*, that is *Ruthenian* and *Slovenian* are terminologically synonymous: «**Слышах тебє по рүски поюща… стих Богоматєрє**» /memorandum of the XVII century [Dictionary of the Russian Language of the 11th–17th Centuries, 1997, p. 260]. The manuscript of "Catechesis", written in Kyiv in 1626, was taken to Moscow by Lawrence Zizanii, who was accepted by the king and patriarch Philaret with due diligence. After numerous theological discussions the book was translated from Old Ukrainian into Old Church Slavic and published in Moscow in 1627 [Німчук, 1980, с. 19]. Such a situation was dominant at the beginning of XVIII century: «Літературний стиль петровської епохи, не зважаючи на змішаний склад, продувжував бути й називатися "славенський". Між "российским диалектом" и "славенским языком" ставлено нерідко знак тотожності» [Vinogradov, 1982, p. 85–86].

Meanwhile, in the Ukrainian- and Belarusian-speaking world *Ruthenian* and *Slovenian* are treated as antonyms. Such position is convincingly demonstrated by Athanasius Filipovich in his "Diariush" ("Diary", 1646). The author distinguishes between the *Slovenian* and *Ruthenian* languages as the Polish people do between the Polish and Latin languages: «**з'ты(х) причинъ ѡ(д) єдного грє(ц)кого Рѵ (с) словєнки(м) и рѵски(м) а поляки лати(н)ски(м) и по(л)ским языко(м) вєдлѵгъ народѵ и потрєбы литєра(л)но кни(г) заживаючи двоякѵю якобы вѣрѵ чинили**…» [Анічэнка, 1969, с. 232]. It is necessary to mark that when using the word combination *Ruthenian script*, Ruthenians (Ukrainians and Belarusians) meant intelligible Cyrillic script. That's why the XV–XVII century Cyrillic texts from Kyiv, Lutsk, Lviv, Vilno, Polotsk didn't require any further identification, as far as they were performed in the *Ruthenian script*. We consider it necessary to back up the said above with facts from the book of Pinsk magistrate court dated 1662. On the language of the document, submitted to the local registry, the penman noted: «**подалъ … грамоту рүским москевским писмом**» [Акты, 1909, с. 233]. Apparently, it goes not so much of a different graphic system as of a different language.

III. The perception and denomination of the Russians (Muscovites) by the foreigners and the Ruthenians (Ukrainians and Belarusians).

During the history of the Ukrainian people in the X-XVIII centuries (in the Western Ukrainian territory until the XXI century) the term *a Ruthenian man* was associated with Ukraine and Ukrainian people. It also concerned the Belarusians at least until the XVII century – during their co-residence with the Ukrainian people in

© Moysiyenko V. M., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

the Kyivan Rus and the Great Duchy of Lithuania. The ethnic name *Ruthenian* bore no relation to the Russians and wasn't used in the Muscovite state. The ethnic attributive *Ruthenian* was used in the Muscovite state since the XVI century. However, during several following centuries (at least until the XVIII century) for all neighbouring peoples – Ukrainians, Belarusians, Polish, Tatars, Lithuanians, Germans, Romanians – they remained the *Muscovites*. Until the XVIII century the Russian territory was opposed to the Ukrainian and Belarusian ones: Rus / Ukraine and Belarus / - the Muscovite state / Russia /. A. Gwagnin in his famous "Chronicles of the European Sarmatia" successively distinguishes Rus and the Muscovite state. The Latin variant of the book, published in 1578, was called «Sarmatiae Europeae description, quae regnum Poloniae, Lituaniam, Samogitiam, Russiam, Masoviam, Prussiam, Pomeraniam, Livoniam et Moschoviae Tartariaeque partem complectitur» (A Description of European Sarmatia covering the Polish Kingdom, Lithuania, Samogitia, Rus, Masovia, Prussia, Pomerania, Livonia, Muscovite state and a part of Tataria) [Мицик, 2007, с. 9]. The Krakow edition dated 1611 was titled «Kronika Sármácyey Europskiey, w ktorey sie zamyka krolestwo Polskie ze wszystkiemi Páństwy, Xięstwy, y Prowincyami swemi: tudźież też Wielkie Xięstwo Lithew: Ruskie, Pruskie, Zmudzkie, Inflantskie, Moskiewskie, y część Tátárow» [Гваньїні, 2007, с. 34]. P. Khalepskyi, describing his journey to Moscow through Ukraine in 1654, designates Ukraine as the land of Ruthenians, the land of Cossacks; Russia is treated as the land of Muscovites: «…**бо в країнах козацькій та московській існує звичай**…»; «**Починаючи з Рашкова й по всій землі русів, тобто козаків, ми помітили пречудову рису**…»; «**Ми перетнули кордон землі козаків і прибули на берег глибокої ріки, названої Геймом, яка вже є рубежем землі московитів**» [Халебський, 2009, с. 22, 25, 216]. M. Stryikovskyi, distinguishing *Rus* and *Moscow* from the other peoples, refers them to the Slavonians: «**наши словєнскиє вси продкове, русь, москва, поляки, литва, жмойдь**» [Гістарычны слоўнік, 1998, с. 66]. Charles Montesquieu in his work «On the Spirit of the Laws» uses the name «the Muscovite state» [Tarnovskyi, 1922, p. 181].

After the Muscovite tsars bestowed themselves a title of All Russia, and especially after Peter's and Catherine's «reform measures», when the remainder of Ukrainian and Belarusian statehood was eliminated, their original name Rus – Russia (гр. Ρωσία) was taken to denote the Muscovite state, all the history (language, literature, culture) of the Eastern Slavonians turned upside down. The Russian

© Мойсієнко В. М., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

scholars have taken much effort to prove the long-lasting character of the Russian nation – Russian history – Rusian language, starting from Prince Vladimir's Rus until now.

It may be stated with a great deal of regret that the definition of the term in the research activity of the European scholars is highly predetermined by the Russian viewpoint. In the Czech academic edition «*Slovník jazyka staroslověnského*» (Praha, 1959) the ethnic attributive *роусьскъ* is defined as 'rusky, русский, russisch, russicus' and is underpinned by the contexts presenting no relation to Russia and the Russian language: «**обрѣтє же тоу єѵаггеліє и ѱалтирь роусьскыми писмены**» [Slovník jazyka staroslověnského, 1959, c. 653].

In Ukrainian and Belarusian memoranda the Muscovite state and its citizens are named *Moscow* and *Muscovites* correspondingly: «**А бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)квє бы(л) в по(и)маньи**» /1495/ [Словник староукраїнської мови, 1978, с. 614], «служебник панеи Богуштвои Роман Москвитин» /1561/ [Мойсієнко, Поліщук, 2013, с. 338]; «**Ся то розумѣєт о всих иных аньтихрєстєх, яко и на москвє хот нє знаныи, алє славьныи**» [Огієнко, 1930, с. 63]; «**то(т) же ѵрядник [с] слугами …, которыє н идучи на послугѵ є(г) к(р) м(л) пна нашо(г) мл҃сти до Москвы …**» [Матвієнко, Мойсієнко, 2002, с. 194]; «**єдучи на слу(ж)бу жо(л)не(р)скую, зостави(в) єсми мо(с)ко(в)ку свою ѵ пана Крыштофа Вина(р)ского**» [Мойсієнко, 2004, с. 71]; «**Панъ Миха(и)ло повєдилъ, и(ж) с тыхъ люде(и), которы(х) на списку ємѵ да(л), трє(х) чоловєко(в) в него нєтъ: ѡдинъ вме(р), а другои(и) втонулъ, а трєти(и) на Москвє, а и ѡ инъшыхъ нє вємъ…**» [Voronin et al., 2008, p. 76], «**ѡнъ держитъ частъку именья … дя(д)ка нашого князя Ю(р)я Гли(н)ского, которы(и) сєди(т) по(и)манъ на Москвє**» [Voronin et al., 2008, p. 109]. Thereafter, the ethnic attributive derived from the name of the state is *Muscovite*: «**и нашого посла послали єсмо посполъ зъ московъскимъ послом**» [Словник староукраїнської мови, 1978, с. 614]; «kniazia wgo moskiewskiego» [Володимирська гродська книга, 1587, арк. 432]; «ktorz do cara Moskiewskiego udał się w protectią" [Овруцька замкова книга, 1678, арк. 44 зв.]. V. Tiapynskyi treats the name *a Ruthenian man* as related to *Rus*: «**зъ ихѵ зпосрє(д)коѵ русинъ и(х) имъ своєи руси оуслоугѵючии**» [Halenčanka, 2005, s. 2], а коли йдеться про інші народи, де Слово Боже відоме слов'янською мовою, то виділяє автор і москвинів: «**которо нє ѡдно въ их** /в Руси – *В.М.*/, **алє и по всѣ(х) цр҃ква(х)**

© ***Moysiyenko V. M.,*** *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

сербски(χ), моско(в)ски(χ), волоски(χ), бꙋлъга(р)ски(χ), ха(р)вацкиχ і ины(χ) чтꙋт» [Halenčanka, 2005, s. 3]. In the register records of Mstislavl magistrate court dated 1668, the Russian military men attacking Mstislavl in 1654 are called the Muscovites: «**Рокꙋ тепер идꙋчого тисеча шестсот пятдесят четвертого дня, кгды неприятель Москвитин подступовал под Мстислав**…» [Акты, 1909, с. 9]. In the XX century Belarusian and Ukrainian dictionaries the ethnic attributive *Russian* is defined as *Muscovite*: (Bel.) *Russian* – «**расійскі, рускі, маскальскі, маскоўкі, маскаль**» [Некрашэвіч, Байкоў, 2014, с. 541]; (Ukr.) *Russian* – «**московський, москвинський, московитський, москальський, російський, кацапський**» [Дубровський, 2013, с. 360].

The same situation is observed in the Polish memoranda. The term Muscovite is used to denote: a) a city: «Niejaki Kurczynin [...] będąc Franciszkanem w Wilnie, uciekł z klasztora do Moskwy; a że był aptekarz z professyji, założył na Moskwie stolicy bardzo kosztowną aptekę carowi»; b) a state: «Cesarz Karol Szósty, ścisłą mając z Moskwą aliansę, miał piękne wojsko i we Włoszech, i w Niemczech»; c) citizens of this country: «Anglikowie [...] iako Ludzie polityczni maią wszelkie Liquory dobre. Gdy tedy Moskwa w Poselstwie iadą to u nich nabiorą tych Trunkow» [Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku]. The Polish people called Galychyna conquered in the XIV *a Rus Princedom*. The term *Russian* is also opposed to the term *Muscovite* in the «Słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku»: «Oddał mi tedy owego konia Slicznego ktory był nie Moskiewski ale tych Ruskich koni czerwono gniady rosły» [Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku]. The Polish academic edition «Wczesna Słowiańszczyzna» (2008) the search word *Ruś* offers the following search ways of the corresponding dictionary entries: *Russia Alba* → *Biaioruś*, *Ruś* → *Ukraina, Ruś Halicka* → *Halicz* [Wędzki, 2008, с. 526]. In the modern Polish linguistic terminology the linguistic nomen *Ruthenian language* is correlated with the Ukrainian and Belarusian languages and their dialects: «У річищі відповідної термінології – передовсім завдяки польським мовознавцям – стосовно надбузьких говірок утвердилася назва «руські говірки» («gwary ruskie»). Вона має свій історичний зв'язок із Руссю, і використовується загалом для називання українських та білоруських говірок. Етнографи XVIII–XIX століть називали людність, що послуговувалася тими говірками, – русинами (Rusinami)» [Czyżewski, 2015, с. 124].

© Мойсієнко В. М., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

Interesting dictionary entries *Rosya*, *Rosyanin* and *Moskal* are given in the B. Linde dictionary. The search word *Rosya*, defined in different languages – «Ruska semla, Rutenska dкshela, Rufiansku zharsvu, Moshkovitsku zelarstvu, Россія» – is followed by a commentary in Polish: «Moskwa, wielke cesarstwo czescia w Azyi, czesca w Europie». The names of the citizens are translated in Polish as «*Rosyanin* Moskal, *Rosyanka* Moskiewka» [Linde, 1859, c. 68]. At the same time, the author brings *Rus* into correlation with the Muscovite state just on the basis of several Czech (*boh*.) and Ukrainian (*vind.*) dialects: «*Rus* (*Boh*. Rusy, *Vind*. Ruska semla, Rutenska dкshela, Rufiansku zharsvu, Moshkovitsku zelarstvu = Rosya = Moskwa)» [Linde, 1859, c. 165].

IV. The distinction of the Ukrainians and Belarusians from the «Ruthenian» men.

The problem of differentiation of the Ruthenian people into Ukrainians and Belarusians is far more complex. In many cases the Ukrainian memoranda present the distinction of the ethnic name Lithuania as a term to denote both Belarusians and the territory to the north of Ukraine. The first mention of the term *Lithuania* as a name of a princedom is dated 1352, the ethnic attribute *Lithuanian* denoting the ethnicity is dated 1392: «**послали єсть к нам посла вашого литвина на имѧ невоиста**» [Словник староукраїнської мови, 1978, с. 549]. However. it is difficult to understand from the context, whether it goes about a Belarusian or a Lithuanian. In the following memoranda the opposition *Lithuania – Rus* becomes more and more consequent: «**якъ литва такъ и русь кожды водлугъ заслугъ и годности своє**» [Гістарычны слоўнік, 1998, с. 65]. Obviously, on the assumption of the Lithuanian first and last names, the ethnic name was used to denote the Belarusians: «**ма(р)шалкова(л) межи послами на(ш) ли(т)ви(н) кня(з) лука(ш) бо(л)ко сви(р)ски(и)**» [Гістарычны слоўнік, 1998, с. 66]. The ethnic name *Belarusian* – «**бѣлорусецъ**» is first mentioned in the memoranda starting from the XVII century: «**москва и вси бѣлорусцы нє прииймую(т) ты(х) всѣх**» [Гістарычны слоўнік, 1998, с. 271]. Following M. Stryikovskyi`s idea, it may by supposed that the ethnic name *Lithuania* first and foremost was concerned with the Belarusians: «**наши слове(н)скиє вси продковє**, ру(с), **москва, поляки, литва, жмо(й)дь**» [Гістарычны слоўнік, 1998, с. 66], as far as the researcher enumerates the Slavonic peoples. The Italian historian of the XVII century M. Bizaccioli in his work «History of the Latest Civil Wars» (1653) names the Ukrainian territory *Rus*, the Russian state– *the Muscovite state*, Belarus – Lithuania according to the EasternEastern Slavic? onomastic tradition [Наливайко, 1992, с. 241]. S. Plokhii on

© *Moysiyenko V. M.*, Moisiienko-V@zu.edu.ua

the basis of the early modern Lithuanian chroniclers comes to a conclusion that «літописці, які працювали в Смоленську та на теренах сучасної Білорусі, уживали термін «Русь» передовсім стосовно своєї території, не вкладаючи в його зміст південні землі, тоді як південні автори майже повністю зосереджувалися на історії своїх земель, не виявляючи особливої (або й узагалі ніякої) зацікавленості до поняття Русі, сформованого їх північними колегами» [Плахій, 2014, с. 99].

The ethnic distinction was most vividly noted by the neighbouring Polish people after the Great Duchy of Lithuania entered the new geopolitical formation – the United Commonwealth of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania. J. Zamoiskyi in his letter to J. Gerburt dated 11/15/1572 reflects upon the unification of all Ruthenians (Ukrainians) in a single state. He offers to convene a meeting of the Ruthenian princedoms appointed on December, 13 1572: «**і про панів волинських знаємо, що вони або самі поїдуть, або знатних послів пришлють … То для того, аби нарізно радячись, ті землі не розривали. І видається мені, що панове депутати мають як до белжан, так до волинян і до інших руських земель писати, запрошуючи представників на з'їзд** …» [Archiwum Jana Zamojskiego, 1904, c. 14–16]. The general meaning of the union in 1569 for the nation-forming processes of the Belarusian and Ukrainian nations cannot be overemphasized. The differentiation of the peoples of the Grand Duchy of Lithuania encouraged the unity of the Ruthenians, whose ancestors lived in the Kingdom of Galicia-Volhynia.

There are some evidence of the opposition of the linguistic nomens Ruthenian-Ukrainian and Lithuanian – Belarusian. In this case P. Berynda`s famous definition of the lexeme *a cock* should be mentioned: «**пѣтєлъ: чески и руски. Когут. Волински пѣвень. Литовски петухъ**» [Vladimirov, 1888, p. XII]. That is, P. Berynda brings the Lithuanian language into correlation with the Belarusian one. It should be noted that a tradition to treat the Old Belarusian language as a Lithuanian one prevailed in Naddneprianska Ukraine until the XVII century. The documents of the Pyriatyn town court dated 1683 present the following evidence: «***Васил, русявый, литовской мовы, чуприна лядская, писмо вмѣетъ***» [Пирятинські актові книги, 1908, с. 2].

V. Translation of the texts from different languages into the native one.

If a person aims to translate from one language into another (a practical need), it means a person realizes its independence. Speaking about the written literary

© Мойсієнко В. М., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

Ruthenian language, the attempts to translate the texts from other languages into Ruthenian (*Old Church Slavic* /Menology 1489, Peresopnytsia Gospel 1556-61/, *Old Jewish* /«Shesh Kenafayim» by Immanuel Ben Jacob Bonfis, «Taina tainykh» – XV century/, *Czech* «**Сказані ѡ Сивиллѣ пророчице**» – XV century, *Latin* /a fragment of the Statutes of Casimir the Great, «The Three Wise Men» –XV century/, *Polish*/ «De Morte Prologus» –XVI century/, translation from Calvinist Brest Bible dated 1562) [Темчинас, 2013, с. 47–52] were made only in Ukraine and Belarus. There is no evidence of the similar tendency in the Muscovite state. The Church Slavic-Russian dictionaries appear in Russia in the second half of the XVIII century [Uspenskyi, 1983, p. 105], while in Ukraine and Belarus they lead their history from the XVI century. The reason for this is quite obvious: there was no need for the Muscovites to translate from Church Slavic, as far as this language was the only written literary language. Starting from the XV and XVI centuries Ukrainians and Belarusians correspondingly realized the need of translation of the Holy Scripture into their clear language. The «clear» language for the Russians was Old Slavic.

VI. Borrowings from Eastern Slavonic to other languages.

It is difficult to differentiate the Ruthenian borrowings of this period in the Polish, Czech, Romanian, Lithuanian languages from the Ukrainian and Belarusian languages. Nevertheless, they exist, thus the Polish, Czech, Romanian linguists treat them as the Ruthenian ones (Ukrainian or Belarusian). The Polish Studies record the Ruthenian (Ukrainian) borrowings starting from the XVI century [Rytter, 1992].

When it comes to the Russian borrowings, their appearance was fixed starting from the XIX century [Tykhomirova, 2011, p. 104]. The Polish language of the XVII century has only several lexemes of the Muscovite character. H. Rytter enumerates the words which may be treated as borrowings from the Russian language: *bladyniec* (‘pogardliwy epitet, którym określano Rosjan’), *wor* (‘łotr, złodziej’), *worowanie* (‘bezececstwo, przestępstwo’), *zmiennik* (‘zdrajca’), *zmienny* (‘zdradziecki’) [Rytter, 1992, c. 7].

Until the XVI century the Belarusian, the Russian and the Ukrainian languages were formed as independent systems with a set of definitive features permitting to treat them as separate Slavonic languages. Mainly it is concerned with the vernacular language. In the XVI century the written literary Ruthenian language came to a rapid development on the Ukrainian and Belarusian territories. It was consciously opposed to the Church Slavic and assimilated to the local speech tendency depending on the region. Starting from the XVI century the Russian linguists record the formation of the Russian national spoken and written language [Larin, 1977, p. 164]. Thus the

© Moysiyenko V. M., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

written memoranda of the Ukrainians, Belarusians and Russians had to establish linguistic evidence of the ethnic contacting, however this phenomenon didn't find its reflection in the language or there were some one-sided influences fixed: Ukrainian and Belarusian borrowings in the Russian language [Мойсієнко, 2013, с. 241–243]. It also should be noted that European borrowings entered the Russian language mainly through the Ukrainian and Belarusian languages. We stand in full solidarity with the position of the Hungarian Slavicist A. Zoltan: «при розгляді результатів досліджень щодо полонізмів в російській мові, зіставляючи факти пам'яток російської мови з показниками західноруських пам'яток, ми неодмінно висновуємо, що впродовж XV–XVI ст. до російської мови в переважній більшості випадків проникали лише ті полонізми, які до появи їх у великоруських текстах були вже надійно засвоєні в мові західноруській, і що поряд із полонізмами в той-таки період потрапили до російської мови також власне західноруські (українські та / чи білоруські) слова» [Zoltan, 2014, p. 15]. The borrowings into the Ukrainian language from the other languages, starting from the XVI century, are obvious, made from the Polish, Bohemian, German, Turkish, Hungarian languages. The reverse processes of the Ukrainian borrowings in the Polish, Czech, Hungarian languages are also common. Until the XVII century there were no borrowings from the Russian.

The structure of the XVI century Belarusian language has several formations limited in usage in Ukraine. Yu. Sheveliov supposes that some examples with the sound [a:] like *багатий*, *гарячий* and the sounds [ts, dz] like *бадьорий, буцім* were created under the influence of the Belarusian language [Шевельов, 1998, с. 132]. V. Rusanivskyi admits the following Belarusian borrowings in the Ukrainian language: ***дѣцкий, свирѣпа, свирон*** (a placement for grain), *паренина* (unfurrowed fields), the conjunction *ач* 'хотя' / *though* [Русанівський, 1985, с. 71]. Obviously, the Ukrainian language adopted the Lithuanian borrowings *ківш*, *рикунья* (an animal keeper in a mansion), *клуня* by the aid of the Belarusian language.

The understanding of the Ruthenian identity may be seen from the differentiation of the other languages. The names of the languages account for the intercultural relations of the Ukrainians and Belarusians: «**зъ єврейскаго языка**», «**влоскии языкъ**», «**языком полскимъ**», «**лядского языка**», «**єллинский, латинский язик**», «**арапськимъ языком**», «**сѵрскимъ языкомъ**», «**нѣмецкимъ языкомъ**», «**языком ха(л)деискы(м), татарским языком, римським языком**» [Фаріон, 2015, с. 137].

© Мойсієнко В. М., Moisiienko-V@zu.edu.ua
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

The appearance of the new peoples and states on the historical arena lead to the appearance of the new ethnic names and attributives. The attributives were used to denote a language: the Polish people – the Polish; the German people – the German; the Tatar people – the Tatar; the Greek people – the Greek; the Ruthenian people – the Ruthenian etc. However, the situation is different with the Muscovite state: Moscow – the Muscovite state, but the memoranda of the Moscow language are not numerous: Ieden nasz Towarzysz umiał exprimere [wyrazić] mowę Moskiewską [...] Pyta niemasz tu Lachow [Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku]. It is clear that such language in fact used to exist in the XIV–XVII together with the Polish, Ruthenian, Czech, Latin, Greek etc., however it had no influence on the cultural, educational and clerical life of the Eastern Europe at that time.

VII. A Ruthenian=An Orthodox.

The ethnic name *Ruthenian* was consequently used by the inhabitants of the Eastern Slavonic territory in the meaning related to orthodoxy. Starting from 1519, when the name was first used in this meaning by Skoryna «Біблия руска…» [Грушевський, 1995, с. 428], the contexts become more and more wide-spread: «**ѻ(т) дня свтго Василя рускаго свата**» [Поліщук, 2007, с. 70]; «**У Гаца** (священика – *В.М.*) **пограбили … быблею рꙋ(с)кую**…» [Мойсієнко, 2004, с. 60]. У пам'ятках російської писемності: «**А живꙋт в том погосте крещеные лопари рꙋские веры 6 человек**» [Dictionary of the Russian Language of the 11th–17th Centuries, 1997, p. 260].

CONCLUSIONS.

The ethnic names *Ruthenians*, *Rus* were consequently related with the Ukrainian ancestors, who inhabited Rus → Galicia-Volhyn Rus → partially Lithuanian Rus → Cossack Ukrainian Rus → Ukraine and Belarusians inhabiting Rus → Lithuanian Rus → Belarus. The inhabitants of the Novhorod and Smolensk territories, until they were conquered by the Muscovite princes, also were called *the Rus*. The stages of the Russian statehood are the following: Rus → Mongolian Rus → the Muscovite state → Russia. Since the Muscovite state appeared on the geopolitical map, the ethnic names *Ruthenians* and *Muscovites* are opposed as different ethnicities.

The linguistic name *a Ruthenian language* was first related to the literary and written languge of the Ruthenian people (Ukrainians and Belarusians), later it spread out to cover the conquered Northern and Eastern lands. The Ruthenians opposed their native Ruthenian language to the Old Church Slavic. The Ruthenian language functioned as an official language in the Grand Duchy of Lithuania, however under

© Moysiyenko V. M., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*

the difficult conditions (lack of the local dialects that could animate the language), it assimilated first to the Polish language, then to the Church Slavic in the Muscovite variant, and then it finally died. The spoken Ukrainian and Belarusian languages destroyed the Church Slavic language barrier, however they couldn't cope with the over-dialect Ruthenian literary language of the XVI–XVII centuries. However, the *Ruthenian* language traditions gave an impulse for the national languages to be born. So far the Church Slavic and the artificial Ruthenian languages were put aside to pave the path for new Ukrainian and Belarusian literary languages. The Muscovite state had no satisfactory conditions to oppose the live Russian language to the Church Slavic. Conversely, «на відміну від Литовської Русі, де до кінця XV ст. церковнослов'янський елемент у великокняжих грамотах зникає, в Московській Русі ніщо не перешкоджало неперервному впливу церковнослов'янської на канцелярську мову, передовсім, певна річ, на стійкі формули, і цей вплив підтримував уживання традиційних формул до петрівської епохи» [Zoltan, 2014, p. 41]. The Russian literary and written language was formed mainly on the basis of the Church Slavic involving the local Slavic and Finnish-Hungarian, Ukrainian and Belarusian speech elements. That is the main reason the Russian language wasn`t formed as a literary one on the vernacular basis, unlike the Ukrainian and Belarusian.

The ethnic attributive *Ruthenian* (*русьскыи, руский, рускии, роускии, роускый, русскіи, руски, роуски, русъкии, рускіи, роускы, рускыи, рускій, русскый, рускі*) in the written memoranda dated XIV–XVII centuries, created on the Ukrainian and Belarusian territories belonging to the Grand Duchy of Lithuania and the United Commonwealth of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, is used in combinations with the nouns: *people, language, customs, faith. The Ruthenian people* = Ruthenians (Ukrainians and Belarusiansи); *the Ruthenian language* = the literary language of the Ruthenians (Ukrainians and Belarusians) with a different percentage of their vernacular speech opposed to the Church Slavic; *the Ruthenian customs* = Ukrainian and Belarusian customs; *the Ruthenian faith* = an Orthodox faith, the faith of Ruthenians (Ukrainians and Belarusians) and the Muscovites (the Russians). These terms are used in the Mongolian Rus, later the Muscovite state, however with certain peculiarities: *the Russian people* = the Muscovites (the Russians), but ≠ the Ruthenians (Ukrainians and Belarusians); *the Russian language* = the local Russian, but ≠ Russian literary language, as far as the literary Russian is the Church Slavic language in the Muscovite variation [Uspenskyi, 1988, p. 373].

© Мойсієнко В. М., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

Ruthenian – is the only ethnic attributive term, which despite complex historical and political conditions and political manipulations in the XVIII–XXI centuries, contributed to the self-identification of the Ukrainian /and Belarusian – *V.M.*/ people. [Фаріон, 2015, с. 189]

**The author expresses his gratitude to Taras Shmiger, Andriy Danylenko, and Iryna Golubovska for their assistance in translating the article into English.*

References:

1. Акти Житомирського гродського уряду 1590, 1635 рр. / підгот. до вид. В. Мойсієнко. (2004). Полісся.
2. Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / підгот. до вид. А. Матвієнко, В. Мойсієнко. (2002). Полісся.
3. Анічэнка, У. В. (1969). *Беларуска-ўкраінскія пісьмова-моўныя сувязі*. Навука і тэхніка.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. В. Бусел. (2007). Перун.
5. Володимирська гродська книга 1587 р. Центральний державний історичний архів України, ф. 28, оп. 1, спр. 20, арк. 432.
6. Гістарычны слоўнік беларускай мовы (Вып. 17). (1998). Беларуская навука.
7. Гваньїні, О. (2007). *Хроніка Європейської Сарматії* / пер. О. Ю. Мицика за вид.: Alexander Gwagnin. *Kronika Sarmacyey Europskiej* (Kraków, 1611). Києво-Могилянська академія.
8. Грушевський, М. С. (1912). *Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці*.
9. Грушевський, М. С. (1995). *Історія України-Руси* (Т. VI). Наукова думка.
10. Дубровський, В. (2013). *Словник московсько-український* (перевидання праці 1911 р.).
11. Енциклопедія українознавства / ред. В. Кубійович (Т. 7). (1998).
12. Загоровський, В. (1988). Духовное завѣщаніе. В *Українська література XIV–XVI ст.* (с. 171). Наукова думка.
13. Клімаў, І. П. (2012). *Евангелле ў перакладзе Васіля Цяпінскага*. Беларуская навука.
14. Луцька замкова книга 1560–1561 рр. / підгот. до вид. В. Мойсієнко, В. Поліщук. (2013).
15. Мицик, Ю. А. (2007). Вступ. В. О. Гваньїні, *Хроніка Європейської Сарматії* (с. 5–18). Києво-Могилянська академія.
16. Мойсієнко, В. М. (2013). Українсько-російські мовні контакти в період пізнього середньовіччя (XVI–XVII ст.). *Slavic Languages and Literatures in Synchrony and Diachrony*, 166–177.
17. Наконечний, Є. П. (2001). *Украдене ім'я: Чому русини стали українцями* / передм. Я. Дашкевича. Піраміда.
18. Наливайко, Д. (1992). *Козацька християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських історико-літературних пам'ятках)*. Дніпро.
19. Некрашэвіч, С., & Байкоў, М. (2014). *Расійска-беларускі слоўнік* (перавыд. выд. 1928 г.).
20. Нікалаева, В. М. (1994). Руская мова. В *Беларуская мова. Энцыклапедыя* (с. 454–455). Беларуская энцыклапедыя.
21. Німчук, В. В. (1980). Систематичний підручник церковнослов'янської мови «Грамматіка словенска» Л. Зизанія. В *Лаврентій Зизаній. Граматика словенська* / підгот. факсим. вид. та дослідж. Пам'ятки В. В. Німчука (с. 5–78). Наукова думка.
22. Німчук, В. В. (1995). Аспекти дослідження етноглотогенезу українців. *Пам'ятки писемності східнослов'янськими мовами XI–XVIII ст.*, 74–81.
23. Німчук, В. В. (2015а). *Українська Четья 1489 року*. Полісся.

© *Moysiyenko V. M.*, *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Who were "Ruthenians" in Kyivan Rus' and Post-Kyivan Rus' Geopolitical Formations (about the History of the Notion "Ruthenian" Referring to the Ethnic Group and the Language used in Ukrainian, Belarusian, and Russian Studies) (in English)

24. Німчук, В. В. (2015b). *Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст.*
25. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко (Т. 3). (2003). Аконіт.
26. Овруцька замкова книга 1678. Центральний державний історичний архів України, ф. 15, оп. 1, спр. 1, арк. 44 зв.
27. Огієнко, І. І. (1930). *Словник української літературної мови XVI віку з Крехівського Апостола* (Т. 2).
28. Павло Халебський. (2009). *Україна – земля козаків. Подорожній щоденник* / упоряд. М/ Рябий. Ярославів Вал.
29. Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 / підгот. до вид. І. Чепіга. (2001). [Арк. 392, 481 зв.]
30. Пирятинські актові книги. (1908). В *Стороженки, фамильный архив* (Т. 6, с. 1–412).
31. Плахій, С. (2014). *Рускі Вавілон. Дамадэрныя ідэнтычнасці ў Расіі, Украіне і Беларусі*.
32. Поліщук, В. В. (2007). *Князі Масальські на Волині у XVI ст.*
33. Русанівський, В. М. (1985). *Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов*. Наукова думка.
34. Руська правда. (2015). http://litopys.org.ua/novglet/novg15.htm
35. Словарь украіни мови / упоряд. Б. Грінченко (Т. IV). (1997). [Репринт. вид. оригінального вид.: Київ, 1909.]
36. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / ред. Л. Гумецька, І. Керницький (Т. 2). (1978). Наукова думка.
37. Словник української мови / відп. ред. В. Жайворонок. (2012). ВЦ «Просвіта».
38. Словник української мови: у 11 т. (Т. VIII). (1977). Наукова думка.
39. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III: Статут Великого князівства Литовського 1566 року / ред. С. Ківалов, П. Музиченко, А. Паньков. (2003). Юридична література.
40. Тітов, Хв. (1924). *Матеріяли до історії книжної справи на Вкраїні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*.
41. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / рэд. К. Атраховіч (Т. IV). (1979). Беларуская Савецкая Энцыклапедыя.
42. Фаріон, І. Д. (2015). *Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV–XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива*. ЛНУ ім. Івана Франка.
43. Шевельов, Ю. В. (1993). Білорусизми. *Енциклопедія українознавства* (Т. 1, с. 123–124).
44. Acts Issued by the Vilnius Commission for the Review of Ancient Acts (Vol. XXXIV). (1909). Vilnius.
45. Archiwum Jana Zamojskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego (T. 1: 1553–1579). (1904). nakł. Maurycego Zamoyskiego.
46. Complete Collection of Russian Chronicles. The Hypatian Chronicle (Vol. 2). (2001). http://litopys.org.ua/ipatlet/ipat.htm
47. The Court Record Book of the Vitebsk Voivode M. V. Klochko, 1533–1540 / publ. prep. by V. A. Voronin, A. I. Hrusha et al. (2008). https://search.worldcat.org/title/429585337
48. Czyżewski, F. (2015). Mowa regionu w świadomości mieszkańców pogranicza Polski i Białorusi w świetle wypowiedzi ludności południowego Podlasia. W *Gdzie było zródło... Pieśni ludowe pogranicza Polski i Białorusi* (s. 111–124).
49. Dictionary of the Russian Language of the 11th–17th Centuries / ed. by H. Bohatova (Vol. 22). (1997). https://archive.org/details/B-001-004-150
50. Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku. (2015). http://sxvii.pl/index.php?strona=haslo&id_hasla=3380&forma=MOSKWA#4622

© Мойсієнко В. М., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*
Хто були «рутени» у Київській Русі та пост-києворуських геополітичних утвореннях (про історію поняття «рутени», яке стосується етнічної групи та мови в українських, білоруських і російських дослідженнях) (Англійською)

51. *Evanhelije in der Übersetzung des Vasil Tjapinski um 1580. Faksimile und Kommentare* / hrsg. von Heorhi Halenčanka. (2005). Ferdinand Schöning.
52. Fałowski, A. (2003). *Język ruskiego przekładu katechizmu jezuickiego z 1585 roku*.
53. Floria, B. N. (1993). The historical fates of Russia and the historical self-consciousness of the Eastern Slavs in the 12th–15th centuries (On the question of the emergence of the Eastern Slavic nationalities). *Slavic Studies*, (2), 42–66.
54. The Great Encyclopedic Dictionary. (1997). https://www.encyclopedia.ru/cat/books/book/37216
55. Hrabec, S. (1949). *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI–XVII wieku*.
56. Ivanov, V. V. (1973). Slavic dialects in relation to other languages of the Grand Duchy of Lithuania. In P. S. Kuznetsov (Ed.), *Russian dialectology*. http://www.kogni.narod.ru/gediminas.htm
57. *Izbornik of 1076* / ed. by V. S. Golyshenko, V. F. Dubrovina, V. G. Demyanov, G. F. Nefedov. (1965). https://archive.org/details/B-001-004-150
58. Larin, B. A. (1977). The colloquial language of Muscovite Rus'. In *History of the Russian language and general linguistics: Selected works* (pp. 114–135). http://www.philology.ru/linguistics2/larin-77b.htm
59. Linde, S. B. (1859). *Słownik języka polskiego* (Wyd. 2 poprawne i pomnożone, T. 5).
60. Lubavsky, M. K. (2004). *An outline of the history of the Lithuanian-Russian state up to and including the Union of Lublin*.
61. Minikowska, T. (1980). *Wyrazy ukraińskie w polszczyźnie literackiej XVI w.*
62. Morozova, N. A., & Temchin, S. Yu. (1997). О badaniach nad cerkiewnosłowiańskim piśmiennictwem Wielkiego Księstwa Litewskiego. В S. Temčinas (ред.), *Krakowsko-wileńskie studia slawistyczne 2* (с. 7–39).
63. Rytter, G. (1992). *Wschodniosłowiańskie zapożyczenia leksykalne w polszczyźnie XVII wieku*.
64. *Slovník jazyka staroslověnského* (T. 3). (1959). Nakladatelství Československé akademie věd.
65. Stoliarova, L. V. (2009). The written culture of Early Rus'. In *The Russian Crown: Princes, Tsars, Emperors* (pp. 39–47).
66. The Tale of Bygone Years / text prep., transl., articles and comm. by D. S. Likhachev; ed. by V. P. Adrianova-Peretts (2nd ed., rev. and enl.). (1999). https://archive.org/details/2-.-.-.-1996
67. Tarnovskyi, F. (1922). Montesquieu on Russia. In *Works of Russian scholars abroad* (Vol. 1, pp. 217–242). Berlin.
68. Temchinas, Sergejus. (2013). On the time and conditions of the formation of the Ruthenian language as a literary language. *New Words in Belarusian Studies. Linguistics. Proceedings of the V International Congress of Belarusian Studies*, 47–52. Minsk.
69. Tykhomirova, T. S. (2011). The fate of Russianisms in the Polish language. In *Russian-Polish linguistic, literary and cultural contacts* (pp. 98–116).
70. Uspenskyi, B. A. (1983). *The linguistic situation of Kyivan Rus' and its significance for the history of the Russian literary language*. https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_001132177/
71. Uspenskyi, B. A. (1988). *History of the Russian literary language of the 11th–17th centuries*. Budapest. https://books.google.com/books?id=F5IW0QEACAAJ
72. Vinogradov, V. V. (1982). *Essays on the history of the Russian literary language of the 17th–19th centuries*. https://archive.org/details/vinogradov
73. Vladimirov, P. (1888). *Doctor Francisk Skorina: His translations, printed editions and language*. https://archive.org/details/vladimirov-1888
74. *Wczesna Słowiańszczyzna. Przewodnik po dziejach i literaturze przedmiotu* / red. A. Wędzki (T. 1). (2008). Wydawnictwo Naukowe PWN.
75. Zoltan, A. (2014). *Interslavica: Studies in inter-Slavic linguistic and cultural contacts*. https://inslav.ru/publication/zoltan-interslavica-issledovaniya-po-mezhslavyanskim-yazykovym-i-kulturnym-kontaktam-m

© Moysiyenko V. M., *Moisiienko-V@zu.edu.ua*